

Міністерство освіти і науки України

Всеукраїнський конкурс студентських наукових робіт
з галузі знань, спеціальності «Фізична культура і спорт»
спеціалізації «Фізичне виховання»

Шифр роботи «Лідер»

НАУКОВА РОБОТА

**ФОРМУВАННЯ ЕСТЕТИЧНИХ СМАКІВ ТА ЛІДЕРСЬКИХ ЯКОСТЕЙ
ЗДОБУВАЧІВ БАЗОВОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ У ПРОЦЕСІ
ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ**

2019–2020 навч. рік

ЗМІСТ

Вступ.....	3
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ ЗДОБУВАЧІВ БАЗОВОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ У ВЗАЄМОДІЇ ФІЗИЧНОГО ТА ЕСТЕТИЧНОГО ВИХОВАННЯ.	6
1.1. Фізична культура як засіб взаємодії фізичного та естетичного виховання, розвитку особистості здобувачів базової середньої освіти й формування навичок здорового способу життя.....	6
1.2. Стан розробленості проблеми з формування естетичних смаків та лідерських якостей здобувачів базової середньої освіти у вітчизняній та зарубіжній літературі	10
Висновки до розділу I	14
РОЗДІЛ II. МЕТОДИ ТА ОРГАНІЗАЦІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ.....	15
2.1. Методи дослідження.....	15
2.2. Організація дослідження.....	17
РОЗДІЛ III. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА СИСТЕМИ РОБОТИ З ФОРМУВАННЯ ЕСТЕТИЧНИХ СМАКІВ ТА ЛІДЕРСЬКИХ ЯКОСТЕЙ ЗДОБУВАЧІВ БАЗОВОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ У ПРОЦЕСІ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ.....	18
3.1. Обґрунтування педагогічних умов формування естетичних смаків та лідерських якостей здобувача базової середньої освіти у процесі фізичного виховання.....	18
3.2. Критерії, показники та рівні сформованості естетичних смаків та лідерських якостей здобувача базової середньої освіти у процесі фізичного виховання.....	21
3.3. Результати педагогічного експерименту.....	23
Висновки до розділу III.....	28
ВИСНОВКИ.....	29
Список використаної літератури.....	31
Додатки.....	35

ВСТУП

Актуальність. В умовах Нової української школи в закладах загальної середньої освіти актуалізується головна проблема формування нової генерації лідерів [25]. Основне завдання фізичного виховання – формування всебічно розвинутої особистості учня. Сьогодні запорукою майбутнього благополуччя здобувача освіти є гармонійність фізичного й духовного розвитку учнів, почуття впевненості у своїх силах, відповідальності та цілеспрямованості [27].

Методологічне підґрунтя удосконалення системи фізичного виховання учнів наведено у дослідженнях В. Г. Ареф'єва [2], Г. В. Безверхньої [3], І. Р. Боднар [5], М. Д. Зубалія [12], Т. Ю. Круцевич [16], Н. В. Москаленко [19], Н. Є. Пангелової [24], А. В. Цьося [33] та ін. Проблема естетичного виховання досліджувалась Н. О. Зацепіною [11], Л. М. Калініною [15], Н. Є. Миропольською [18], О. В. Отравенко [23] та ін.

Для нашого дослідження важливе значення мають наукові розвідки вчених, які розглядали проблеми лідерства та розвиток лідерських якостей (Д. Волківська, 2016; Б. Головешко, 2017; В. Мороз, 2014; О. Косенчук, 2017; І. Костиря, 2018; Э. Панченко, 2019; Г. Тітова, 2016) та ін.

Означена проблема характеризується низкою суперечностей між:

- необхідністю залучати здобувачів базової середньої освіти до естетичних цінностей фізичної культури та недостатнім рівнем розвитку їх естетичних смаків та краси рухів;
- необхідністю цілеспрямованої роботи колективу вчителів та органів учнівського самоврядування на розвиток особистості учнів шляхом формування лідерських якостей та нерозробленістю цієї проблеми у фізичному вихованні закладів загальної середньої освіти.

Таким чином, актуальність проблеми, недостатній рівень її наукової розробленості, необхідність розв'язання виявлених суперечностей зумовили вибір теми наукової роботи: «Формування естетичних смаків та лідерських якостей здобувачів базової середньої освіти у процесі фізичного виховання».

Мета дослідження – теоретичне обґрунтування та експериментальна

перевірка педагогічних умов формування естетичних смаків та лідерських якостей здобувачів базової середньої освіти у процесі фізичного виховання.

Гіпотезою дослідження є припущення про те, що розвиток особистості здобувачів базової середньої освіти засобами фізичного та естетичного виховання буде ефективним за таких **педагогічних умов**:

- цілеспрямована робота колективу вчителів та органів учнівського самоврядування на розвиток творчої особистості здобувачів базової середньої освіти у процесі фізичного виховання;
- формування естетичних смаків та краси рухів учнів 7–9 класів засобами музично-ритмічних вправ, танцювального флешмобу в процесі фізичного виховання;
- сприяння розвитку лідерських якостей здобувачів базової середньої освіти в позаурочній роботі засобами фізичного та естетичного виховання.

Відповідно до мети та гіпотези визначено такі **завдання дослідження**:

1. На основі аналізу літературних джерел визначити теоретичні засади розвитку особистості здобувачів базової середньої освіти у взаємодії фізичного та естетичного виховання.

2. Визначити критерії, показники і рівні сформованості естетичних смаків та лідерських якостей здобувачів базової середньої освіти у процесі фізичного виховання.

3. Розробити, теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити педагогічні умови формування естетичних смаків та лідерських якостей здобувачів базової середньої освіти у процесі фізичного виховання.

4. Розробити методичні рекомендації щодо формування естетичних смаків та лідерських якостей здобувачів базової середньої освіти у процесі фізичного виховання.

Об'єкт дослідження – процес фізичного виховання здобувачів базової середньої освіти.

Предмет дослідження – педагогічні умови формування естетичних смаків та лідерських якостей учнів 7–9 класів у процесі фізичного виховання.

Методи дослідження. Теоретичні – аналіз наукових джерел, педагогічної і психологічної літератури з проблеми дослідження; емпіричні – вивчення та узагальнення досвіду роботи в закладі загальної середньої освіти з досліджуваної проблеми, аналіз програмно-нормативних документів, педагогічні спостереження, анкетування, бесіди, тестування учнів за основними діагностуючими методиками, педагогічний експеримент (констатувальний та формувальний етапи), методи математичної статистики.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у розробці педагогічних умов формування естетичних смаків та лідерських якостей здобувачів базової середньої освіти у процесі фізичного виховання; визначено критерії, показники і рівні сформованості естетичних смаків та лідерських якостей здобувачів базової середньої освіти у процесі фізичного виховання.

Практичне значення дослідження полягає у розробці методичних рекомендацій, щодо формування естетичних смаків та лідерських якостей здобувачів базової середньої освіти у процесі фізичного виховання.

Апробація результатів дослідження здійснювалася під час виступів автора на студентських Днях науки (квітень 2019).

Впровадження результатів дослідження було здійснено на базі Комунального закладу «Середня загальноосвітня школа І–ІІІ ступенів № 4» (акт впровадження № 46 від 15.01.2020 р.).

Публікації. За темою наукової роботи опубліковано 2 статті: у збірнику наукових статей «Probleme actuale ale teoriei și practicii culturii fizice» (Moldova, 11 aprilie 2019 p.) Chisinau. 2019. P. 30–34; у збірнику наукових праць студентів «Науковий пошук молодих дослідників» № 1. 2019. Ч. 2. С. 5–16.

Структура і обсяг роботи. Наукова робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (36 джерел), 9 додатків. Загальний обсяг роботи становить 49 сторінок, з яких 30 сторінок основного тексту. Робота містить 6 таблиць та 5 рисунків.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ ЗДОБУВАЧІВ БАЗОВОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ В ПРОЦЕСІ ФІЗИЧНОГО ТА ЕСТЕТИЧНОГО ВИХОВАННЯ

1.1. Фізична культура як засіб взаємодії фізичного та естетичного виховання, розвитку особистості здобувачів базової середньої освіти й формування навичок здорового способу життя

Постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державного стандарту базової середньої освіти», базова середня освіта визначена, як другий рівень повної загальної середньої освіти, який відповідає другому рівню Національної рамки кваліфікацій. Метою базової середньої освіти є всебічний розвиток, навчання, виховання учнів, виявлення їх обдарувань, розвиток талантів, здібностей, компетентностей та наскрізних умінь, необхідних для соціалізації, свідомого життєвого вибору, самореалізації, відповідальності, трудової діяльності та громадянської активності, дбайливого ставлення до родини, власної країни та довкілля. На рівні базової середньої освіти освітній процес в 7–9 класах організовується за другим циклом базової середньої освіти – базове предметне навчання [25].

Як зазначає А. В. Цьось, фізична культура тісно пов'язана у своєму розвитку й функціонуванні із законом підвищення потреб, що й пояснює її вплив на формування всебічного й гармонічного розвитку особистості. Цей закон характеризується тенденцією неухильного зростання особистих потреб людей, пов'язаних із посиленням якісних вимог до них (постійним і всебічним підвищенням у їх структурі пізнавальних, естетичних, морально-етичних та інтелектуальних потреб, зростання їх творчої діяльності). Отже, гостро постає питання про підвищення впливу фізичної культури на особистість [33, с. 21].

Структура особистості здобувача базової середньої освіти через призму поєднання фізичного та естетичного виховання подана на рис.1.1. Як бачимо на рисунку, особистість здобувача базової середньої освіти розвивається краще, якщо у закладі загальної середньої освіти працює учнівське самоврядування, на уроках фізичної культури та позаурочних заходах широко

використовують засоби фізичного та естетичного виховання, учням прищеплюються естетичні смаки та лідерські якості.

Рис. 1.1 Структура особистості здобувача базової середньої освіти

Слід підкреслити, що на уроках фізичної культури учні набувають корисні знання, удосконалюють рухові здібності, покращують статуру. Отже розглянемо окремо засоби фізичного та естетичного виховання, які використовуються у закладах загальної середньої освіти (рис.1.2. та 1.3.).

Рис. 1.2 Засоби фізичного виховання.

Як бачимо з рисунку 1.2. основним засобом фізичного виховання в школі є урок. На уроках фізичної культури необхідно використовувати фізичні

вправи під музику, міжпредметні зв'язки, інтерактивні методи навчання, ситуації успіху, сучасні фізкультурно-оздоровчі технології. У позаурочній роботі з фізичної культури більше проводити змагань, конкурсів, брейн-рингів, квестів. Обов'язково проводити дні здоров'я, спортивні свята, спортивні гуртки та секції.

Рис. 1.3. Засоби естетичного виховання

На рисунку 1.3. зображено засоби естетичного виховання, до яких ми віднесли фестивалі краси та здоров'я; засоби, що пов'язані з самою руховою діяльністю (ходьба, біг, загальнорозвивальні вправи під музику, вправи та різновиди аеробіки); естетичну обстановку занять (естетичне оформлення інтер'єра, спортивних споруд); спеціальні запропоновані засоби мистецтва (музика, елементи танцю, зразки художньої самодіяльності, засоби циркового мистецтва); спілкування з природою (походи, екскурсії, заняття фізичними вправами в природних умовах, загартування).

Підлітковий вік визначається науковцями як основний етап

сенситивного періоду художньо-естетичного сприймання. Педагоги вважають характерними ознаками даного віку яскраво виражену емоційність, безпосередність, гостроту та свіжість сприймання, потяг до знань. Натомість, в учнів підліткового віку відсутні узагальнення, безпосередній емоційний характер оцінки музики. Учні 7–9 класів не вміють розмежувати основні параметри музичного матеріалу: ритм, динаміку, темп тощо [1].

Спрямованість навчальної програми з фізичної культури зорієнтована на вирішення завдань фізичного вдосконалення учнів. Заняття фізичною культурою, по-перше, сприяють формуванню в учнів позитивних емоцій, виникнення приємних відчуттів; спрямовані на збагачення рухових уявлень, розвиток рухових здібностей. По-друге, заняття фізичною культурою полягають у формуванні в учнів уявлень про красиві рухи, в їх поведінці та фізичному розвитку. Значимість естетичного аспекту в фізичному вихованні підкреслюють умови проведення занять, використання різноманітних вправ під музику [21]. Усе це формує в учнів естетичні смаки, почуття прекрасного.

Як показує аналіз практики, ефективність естетичного виховання на уроках фізичної культури багато в чому залежить від того, наскільки творчо та ініціативно вчитель розкриє перед учнями красу вправ. Перед вчителем постають питання: Як розкрити красу й виразність дій? Як навчити учнів естетично виконувати вправи? Відповіддю на ці питання є наявність уявлень про красу в самій людині, в її рухах, діях та вчинках. Якщо учні будуть красиво рухатися (зможуть домогтися доцільності та економічності рухів), то вони отримують естетичну насолоду, будуть переживати м'язову радість.

Цілеспрямована реалізація комплексного використання засобів фізичного й естетичного виховання в освітньому процесі закладу загальної середньої освіти справляє різноманітну позитивну дію. При цьому фізичне виховання стимулює виникнення багатьох естетичних переживань, естетичне виховання ніби «надихає» зміст і форми фізичного вдосконалення. Комплексним показником підвищення рівня естетичної вихованості визнано: рівень естетичної свідомості, тобто естетичних уявлень, міркувань та рівень

естетичної поведінки учнів [13]. Слід звернути увагу на велику естетичну цінність фізичних вправ, під впливом яких формується культура рухів, свідомо формуються навички здорового способу життя.

Формування навичок здорового способу життя учнівської молоді потребує максимальних зусиль у прагненні бути здоровими. Складовими у формуванні здорового способу життя й зміцнення здоров'я учнів є [22; 23]:

- на рівні фізичного здоров'я: прагнення до фізичної досконалості, позитивне ставлення до власного здоров'я, фізична розвиненість та працездатність, загартованість організму, дотримання режиму дня, гігієнічних вимог, правильне харчування;

- на рівні психічного здоров'я: відповідність пізнавальної діяльності віку учнів, розвиненість довільних психічних процесів, наявність саморегуляції, адекватної самооцінки, відсутність шкідливих поведінкових звичок;

- на рівні духовного здоров'я: узгодженість загальнолюдських та національних морально-духовних цінностей, наявність позитивного ідеалу, працелюбність, відчуття прекрасного у житті, природі, у мистецтві;

- на рівні соціального благополуччя: сформована громадянська відповідальність за наслідки нездорового способу життя, здатність до самоактуалізації, саморегуляції, самовиховання.

Отже, серед форм роботи щодо розвитку особистості учнів 7–9 класів з метою формування естетичних смаків та лідерських якостей, ведення здорового способу життя найбільш поширені: бесіди, змагання, екскурсії, конкурси, фестивалі краси та здоров'я, брейн-ринги, тренінги, дні здоров'я.

1.2. Стан розробленості проблеми формування естетичних смаків та лідерських якостей здобувачів базової середньої освіти у вітчизняній та зарубіжній літературі

У словнику естетичний смак – здатність отримувати насолоду від справжньо прекрасного і уміння емоційно відкидати бридке. Естетичний смак особистості формується під впливом оточуючого середовища, образу життя [8]. Науковці розглядають естетичний смак як єдність об'єктивного і

суб'єктивного. У судженнях смаку відбиваються якості не тільки предмета, який ми сприймаємо, а і суб'єкта, що сприймає цей предмет. У ньому віддзеркалюються своєрідні почуття, інтелект, культура суб'єкта [14; 17; 26; 32]. Отже, естетичний смак – внутрішнє відчуття, пов'язане з відчуттям задоволення від споглядання прекрасного і доставленої від нього радістю.

За В. В. Стрілько естетичний смак особистості це здатність розуміти та оцінювати прекрасне, що набувається у процесі активної діяльності і забезпечує регуляцію взаємин з природним, предметним, соціальним та художнім середовищем [29, с. 7]. Сутнісні ознаки естетичного смаку (рис.1.4).

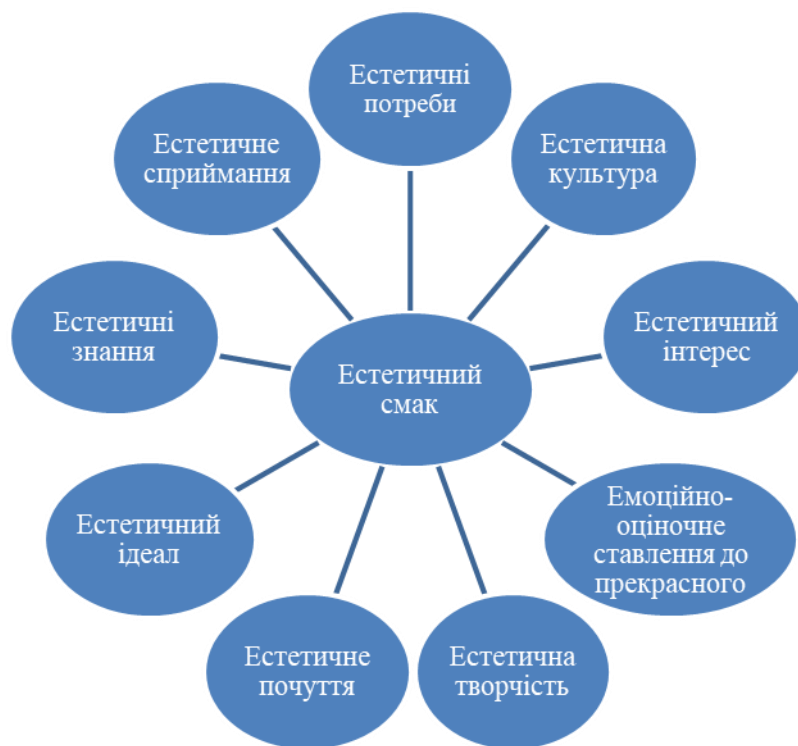

Рис 1.4. Сутнісні ознаки естетичного смаку

Отже, до сутнісних ознак естетичного смаку В. В. Стрілько запропонувала: естетичні потреби, естетичну культуру, естетичний інтерес, емоційне ставлення до прекрасного, естетичну творчість, естетичне почуття, естетичний ідеал, естетичні знання та естетичне сприймання [30, с. 80].

Слід підкреслити, що формування прекрасного у фізичному відношенні учнів передбачає досягнення ними фізичної досконалості. Існують традиційні засоби – фізичні вправи, що входять у програмний матеріал з фізичної культури та нетрадиційні, інноваційні методика заняття фізичними вправами,

що спрямовані на покращення статури, постави, ходи. Серед різних фізкультурно-оздоровчих технологій дівчата обирають аеробіку та її різновиди (степ-аеробіку, танцювальну аеробіку, фітбол-аеробіку), ритмічну гімнастику, а юнаки – ігрові види та східні єдиноборства.

Згідно аналізу наукової літератури, термін «лідер» походить від англійського слова «lead», що буквально означає «вести, керувати» [35].

Розглянемо трактування понять «лідер», «лідерство» у таблиці 1.1.

Таблиця 1.1.

Трактування поняття «лідер», «лідерство» різними авторами

Автор	Трактування поняття
Jennings, 1944	Лідерство – це спосіб взаємодії, що включає поведінку і ставлення до особистості, піднесеної іншими на роль лідера.
Bass, 1981	Лідерство – це взаємодія між членами групи. Лідери є агентами змін, особами, чиї дії більшою мірою впливають на інших людей.
Rost, 1993	Лідерство – це взаємовплив лідерів і послідовників, спрямований на зміни, які відповідають їхнім спільним цілям.
Педагогічний словник (Ярмаченко, 2001)	від англ. Leader – ведучий/ – член групи, за яким вона визнає право приймати відповідальні рішення в значущих для неї ситуаціях, тобто найавторитетніша особистість, що реально відіграє центральну роль в організації спільної діяльності й регулюванні взаємин у групі.
Енциклопедія освіти (Кремінь, 2008)	Лідер – той, хто йде попереду, показує шлях і веде за собою.
Lussier, & Achua, 2015	Лідерство – це процес взаємодії лідерів і послідовників, спрямований на досягнення цілей організації через зміни.

Як бачимо з таблиці, лідерство становить собою базовий механізм, що створює умови для диференціації соціальної діяльності й передбачає досягнення лідируючої позиції певною людиною (індивідуальне лідерство) або певною групою (групове лідерство) стосовно інших членів групи. Отже, лідером стає такий член групи, який висувається в результаті взаємодії членів групи для організації групи під час розв'язання конкретного завдання. Лідер демонструє вищий, ніж інші члени групи, рівень участі, активності, впливу в розв'язанні цього завдання.

Енциклопедія освіти трактує лідерство як: становище, обов'язки,

діяльність лідера; першість у чому-небудь [7].

Науковець Р. Луз'єр (Lussier, 2011) до лідерства пропонує такі підходи:

- підхід з позицій особистісних якостей – пояснює лідерство наявністю певного набору загальних для усіх лідерів особистісних якостей;
- поведінковий підхід – набір зразків поведінки, причому вирішальна роль для ефективності лідерства віддається ситуаційним чинникам.

Далі розглянемо наукові уявлення щодо психологічних рис лідера з позицій різних авторів (табл.1.2).

Таблиця 1.2.

Наукові уявлення щодо психологічних рис лідера з позицій різних авторів

Дослідники	Риси лідера, з позицій різних авторів
Р. Лорд, К. Де Вадер, Дж. Алігер, 1986	Інтелект, маскулітність, консервативність.
Ш. Кіркпатрік, Е. Локк, 1991	Драйв, мотивація, цілісність, впевненість у собі, когнітивні здібності, здатність до виконання складних завдань, обізнаність.
С. Заккаро, К. Кемп, П. Бейдер, 2004	Когнітивні здібності, екстраверсія, свідомість, емоційна стабільність, відкритість, здатність йти на компроміс, вмотивованість, соціальний інтелект, здатність до самоаналізу, емоційний інтелект, здатність до вирішення проблем.
Дж. Адаір, 2005	Ентузіазм, цілісність, упевненість у собі, стійкість характеру, справедливість, сердечність, скромність.
Р. Фрейджер, Д. Фейдімен, 2004	Цілісність, енергія, стійкість до стресу, самовпевненість, емоційна зрілість, мотивація до влади, орієнтація на досягнення успіху.

Отже, поняття «лідерські якості» пов'язані з характеристиками (characteristics), рисами (traits), талантами (talents), навичками (skills).

За В. Морозом, лідер висувається в конкретній ситуації та бере на себе деякі функції. Інші члени групи приймають лідерство та будують з лідером такі стосунки, які передбачають, що він вестиме, а вони слідуватимуть за ним [20, с. 21]. Отже, лідер здійснює найбільший вплив на групу і окремих її членів.

Психологи лідерство розглядають як вплив стосунків у процесі взаємодії, що ґрунтуються на особистісних характеристиках, де простежується факт домінування і підпорядкування. Виділяють наступні класифікації лідерів [36]:

- за змістом діяльності – лідер-натхненник та лідер-виконавець;
- за характером діяльності – лідер універсальний і лідер ситуативний;
- за спрямованістю діяльності – емоційний лідер і діловий лідер.

Аналіз літературних джерел надав наступні якості лідера: адаптивність – уміння пристосовуватися до нових умов; сила волі, здатність долати перешкоди на своєму шляху; вимогливість до себе та інших, наполегливість; ініціативність, надійність, витривалість, рішучість; оптимістичність, психічна стійкість; самокритичність, здатність самотійно приймати рішення [20].

З нашої точки зору до рис лідера слід віднести мотивацію, цілісність, обізнаність, когнітивні здібності, упевненість у собі та орієнтацію на досягнення успіху.

Висновки до розділу I

З огляду літературних джерел, єдність фізичного та естетичного виховання засновано на фізичній та духовній красі, зовнішній (тілесній) і внутрішній (духовній) гармонії та грації – як гармонії рухів та гармонії почуттів. Специфічна сутність естетичного виховання в фізичному складається з формування тілесної краси й виразності рухів, формування уявлень, почуттів, потреб у фізичному вдосконаленні.

Згідно аналізу наукових джерел, узагальнено, що естетичний смак – це внутрішнє відчуття, пов'язане з відчуттям задоволення від споглядання прекрасного і доставленої від нього радості. Естетичні смаки сприяють розвитку в учнів підліткового віку почуття прекрасного, розуміння краси рухів, формування культури рухів, що виявляється в гарній поставі, легкості та граціозності рухів, гармонійних пропорцій, красивому тілу.

Лідерство здобувачів базової середньої освіти у процесі фізичного виховання ми розуміємо як творчу взаємодію учнів між собою, спрямовану на зміни, які відповідають їхнім спільним цілям, формування свого іміджу, естетичних смаків та розвиток лідерських якостей. Лідерство неможливе без впливу, виникаючого між учнями, які прагнуть до змін.

РОЗДІЛ II. МЕТОДИ ТА ОРГАНІЗАЦІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

2.1. Методи дослідження

У науковій роботі ми використовували наступні методи: теоретичні – аналіз наукових джерел, педагогічної і психологічної літератури з проблеми дослідження; емпіричні – вивчення та узагальнення досвіду роботи в закладах загальної середньої освіти з досліджуваної проблеми, аналіз програмно-нормативних документів, педагогічні спостереження, анкетування, бесіди, тестування учнів за основними діагностуючими методиками, педагогічний експеримент; методи математичної статистики.

Метод – спосіб досягнення мети, вирішення завдань дослідження. У ході дослідження була розроблена методика постійного використання музики в гармонії з рухами на уроках фізичної культури. Метод естетично оформленої вправи висуває вимоги до естетики рухів, поведінки, зовнішності з постійним контролем їх виконання. Вирішуючи завдання естетичного виховання на уроках фізичної культури, ми користувалися методами В. В. Білоусової [6]:

- а) метод естетично збагаченого слова;
- б) метод артистичного показу;
- в) метод естетично оформленої вправи.

Користуючись методом естетично збагаченого слова, учитель фізичної культури має можливість впливати на естетичні почуття учнів за допомогою естетичних оцінок їх зовнішнього вигляду, рухів, дій та інших проявів у освітньому процесі. Словесне звернення вчителя спрямувати на різнобічні відомості естетичного характеру, естетичний опис прекрасного, зазначення шляхів естетичного вдосконалення. Мова вчителя має бути короткою точною, логічно правильною, образною, виразною. Натомість, артистичний показ відрізняється технічною досконалістю, точністю, легкістю, свободою, узгодженістю ритмічності рухів. При показі вправи вчителю слід виконувати її з граничною свідомістю та з великим задоволенням, враховуючи, що цей момент педагогічного процесу дуже важливий у вихованні естетичних смаків до руху. Необхідність застосування красивого показу фізичних вправ при

навчанні учнів зобов'язує вчителя фізичної культури систематично працювати над собою. Проте вчитель не завжди має можливість вдаватися до особистого показу вправ. У такому випадку йому необхідно використовувати інші методичні прийоми (допомога учнів, найбільш добре підготовлених в технічному відношенні, показ спеціально підібраних мультимедійних засобів). Гарний показ, відвідування спортивних змагань, демонстрація техніки майстрів високого класу ефективно впливають на естетичні почуття учнів.

Методики діагностики сформованості естетичних смаків й лідерських якостей здобувачів базової середньої освіти.

Згідно зовнішньо-комунікативного критерія, нами було проведено анкетування учнів 7–9 класів з метою визначення їх думки про зовнішній вигляд; бесіди з вчителями фізичної культури щодо комунікативного та спортивного стилю поведінки учнів.

Згідно внутрішньо-особистісного критерію, проводились спостереження за поведінкою учнів; тест на визначення рівня конфліктності за Кноблом – Фальконеттом (Додаток Г).

Пізнавально-інформаційний критерій перевірявся за допомогою складання анкет (Додатки Б, В); проведення тренінгів; брейн-рінгів (Додаток К).

Ціннісно-мотиваційний критерій перевірявся за допомогою діагностики впевненості в собі (тест Райдаса, додаток Д) та методики «діагностика індивідуальних цінностей» Ш. Шварца (адаптація О. Тихоманрицької, Е. Дубовської, додаток Е).

Репродуктивно-творчий критерій вимірювався за допомогою методики рівня вираженості і спрямованості рефлексії (М. Грант, додаток Ж), тест на креативність (Додаток З).

Методи математичної статистики. Анкети оброблялися за допомогою пакету «Аналіз даних» Excel. Обчислення середнього арифметичного.

2.2. Організація дослідження

В дослідженні взяло участь 94 учня 7–9 класів закладу загальної середньої освіти I–III ступенів № 4. Для проведення дослідження були сформовані контрольні класи 7-а та 9-а (46 учнів, з них 24 хлопця та 22 дівчини) та експериментальні класи 7-б та 9-б (48 учнів, з них 22 хлопця та 26 дівчат). У ході дослідження була розроблена анкета (додаток А), за допомогою якої ми вивчали, як учні 7–9 класів, в щоденній практиці, втілюють музично-ритмічні вправи та вправи під музику, навички здорового способу життя, отримані на уроках фізичної культури. Анкета містить перелік питань, що стосуються особливостей фізичного та духовного розвитку учнів підліткового віку, ставлення до уроків фізичної культури, фізкультурно-оздоровчих занять. Була розроблена методика постійного використання музики в гармонії з рухами на уроках фізичної культури щодо ефективності розвитку особистості здобувачів базової середньої освіти засобами фізичного та естетичного виховання.

Педагогічний експеримент складався з трьох етапів.

Перший етап – констатувальний етап експерименту. Метою його було визначити відношення учнів до уроків фізичної культури, фізкультурно-оздоровчих заходів, спрямованих на усвідомлене ведення здорового способу життя, формування естетичних смаків та лідерських якостей учнів 7–9 класів.

Другий етап – формувальний етап експерименту. Метою його було розробка критеріїв, показників та рівнів, розробка та впровадження педагогічних умов сформованості естетичних смаків та лідерських якостей здобувача базової середньої освіти у процесі фізичного виховання.

Третій етап – узагальнюючий. Підведення підсумків та наведення висновків роботи.

РОЗДІЛ III. ОБГОВОРЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ДОСЛІДЖЕННЯ

3.1. Обґрунтування педагогічних умов формування естетичних смаків та лідерських якостей здобувача базової середньої освіти у процесі фізичного виховання

Згідно з гіпотезою дослідження нами розроблено наступні педагогічні умови, що будуть ефективно формувати естетичні смаки та лідерські якості здобувача базової середньої освіти у процесі фізичного виховання:

- цілеспрямована робота колективу вчителів та органів учнівського самоврядування на розвиток особистості здобувачів базової середньої освіти у процесі фізичного виховання;
- формування естетичних смаків та краси рухів учнів 7–9 класів засобами музично-ритмічних вправ, танцювального флешмобу в процесі фізичного виховання;
- сприяння розвитку лідерських якостей здобувачів базової середньої освіти в позаурочній роботі засобами фізичного та естетичного виховання.

Щодо *першої педагогічної умови* – цілеспрямована робота колективу вчителів та органів учнівського самоврядування на розвиток творчої особистості здобувачів базової середньої освіти у процесі фізичного виховання нами було ураховано положення «більше прав для учнівського самоврядування» Закону України «Про освіту», який передбачає: чіткі повноваження учнівського самоврядування; право керівнику учнівського самоврядування на невідкладний прийом керівником закладу освіти; право учнів через своїх представників брати участь у засіданнях педагогічної ради з усіх питань, що стосуються організації та реалізації освітнього процесу [10].

Заняття фізичного виховання спираються на такі положення [9; 28; 31]:

- 1) гармонійний духовно-фізичний розвиток учнів;
- 2) цілеспрямований розвиток відчуття ритму за допомогою спеціальних фізичних вправ і музики, виховання відчуття простору, відчуття часу та відчуття точності м'язових зусиль;

- 3) освітня спрямованість музично-ритмічних занять з метою сформованості краси і виразності рухів, естетичних смаків;
- 4) розвиток творчої активності шляхом свідомого ставлення учнів до занять фізичною культурою та мотивації на здоровий спосіб життя на основі отриманих знань, умінь і навичок музично-ритмічної діяльності.

На підставі цих положень були розроблені методичні вказівки використання музики в гармонії з рухами на уроках фізичної культури для учнів 7–9 класів, які передбачали запровадження засобів, що сприяють розвитку відчуття ритму, дозволяють розкрити естетичні можливості рухів і тим самим впливають на розвиток особистості учнівської молоді.

Згідно *другої педагогічної умови*, формування естетичних смаків та краси рухів учнів 7–9 класів засобами музично-ритмічних вправ, танцювального флешмобу в процесі фізичного виховання, ми визначили що музично-ритмічні вправи сприяють формуванню просторових уявлень, розвитку музичних і естетичних здібностей, загальному фізичному розвитку учнів, виточуючи красу рухів, правильність постави, гармонійність жестів, культуру поведінки. Завдання музично-ритмічного виховання: сприяння всебічному розвитку форм тіла і функцій організму дитини; вдосконалення рухових якостей; зміцнення здоров'я; формування важливих музично-рухових умінь, навичок і знань; виховання моральних, волевих, естетичних здібностей, естетичних смаків, загальної культури поведінки. Засоби музично-ритмічного виховання розподіляють на такі групи: елементарні основи музичної грамоти; вправи на узгодження рухів з музикою; музично-ритмічні ігри; вправи з хореографії; ходьба, біг, стрибки; танцювальні кроки; елементи національних і сучасних танців; вправи ритмічної гімнастики [1].

Останнім часом в закладах загальної середньої освіти стали популярними проведення флешмобів. Флешмоб – увійшов в українську мову від англійського flashmob, що в перекладі означає спалах натовпу, розрахований на масове виконання. Мета флешмобу – викликати інтерес, бажання приєднатися до натовпу, здивувати випадкових глядачів.

Методика експериментальних занять була заснована на використанні засобів як фізичного, так і естетичного виховання, серед яких значне місце посідає розвиток відчуття ритму, застосування музичного супроводу, формування естетичних смаків та культури рухів учнів.

Щодо *третьої педагогічної умови* – сприяння розвитку лідерських якостей здобувачів базової середньої освіти в позаурочній роботі засобами фізичного та естетичного виховання. У структурі лідерських якостей здобувачів базової середньої освіти виділяємо такі компоненти:

1) внутрішньо-особистісний: індивідуальні особливості (емоційна стійкість, упевненість у собі, відповідальність, адекватна самооцінка, наявність сили волі, інтелектуальні здібності, вимогливість до себе та інших), ідеали, установки, етичні норми, моральні якості;

2) цінісно-мотиваційний: цілеспрямованість, потреба в успіху, активність, ініціативність, зацікавленість, наполегливість, потреба в пізнанні й самопізнанні, в оцінці інших людей, потреба у спілкуванні, самовдосконаленні, самовираженні, самоствердженні;

3) зовнішньо-комунікативний: зовнішній вигляд, тактовність, чесність, порядність у стосунках, доброзичливість, уміння встановлювати й підтримувати контакт, зворотний зв'язок; комунікативні знання, уміння й навички, уміння розв'язувати конфлікти;

4) пізнавально-інформаційний: естетичні знання та уявлення; знання основ лідерства; пізнання життєвих явищ через музичні образи, інформація про музику, що відтворюється в естетичних судженнях особистості.

5) репродуктивно-творчий: креативність, творча діяльність на уроках фізичної культури; потреба у лідерських та організаторських здібностях, участь в учнівському самоврядуванні, уміння приймати відповідальні рішення в будь-яких ситуаціях, здатність до самооцінки, саморозвитку, самоконтролю.

Таким чином, під лідерськими якостями ми розуміємо характеристики, що допомагають здобувачам повної середньої освіти йти попереду, показувати шлях іншим і вести за собою.

3.2. Критерії, показники та рівні сформованості естетичних смаків та лідерських якостей здобувача базової середньої освіти у процесі фізичного виховання

Критерій у перекладі з грецької *κρίτηριον* – означає «здатність розрізнення», «мірило». Критерій виражає сутнісні зміни в розвитку об'єкту і є знанням межі, повноти прояву його сутності в конкретному вираженні. Це методологічний принцип, на основі якого розробляються методологічні підходи та формуються показники вимірювання певного явища [34]. Аналіз літературних джерел щодо проблеми дослідження дав можливість зрозуміти показники як кількісні та якісні характеристики розвиненості кожної властивості, ознаки досліджуваного об'єкту (в нашій роботі, – розвиненості компонентів естетичних смаків та лідерських якостей здобувачів базової середньої освіти в їх взаємодії), тобто ступінь розвиненості кожного визначеного нами критерію.

Розроблені критерії та показники сформованості естетичних смаків і лідерських якостей здобувача базової середньої освіти у процесі фізичного виховання та методики діагностики наведені у таблиці 3.1.

Таблиця 3.1

Критерії та показники сформованості естетичних смаків і лідерських якостей здобувачів базової середньої освіти

№/п	Критерії	Показники	Методики діагностики
1.	<i>Зовнішньо-комунікативний</i>	- комунікативний та спортивний стиль поведінки; - спілкування на естетичних засадах	- анкетування учнів 7-9 класів з метою визначення їх думки про зовнішній вигляд; - бесіди з вчителями фізичної культури щодо комунікативного та спортивного стилю поведінки учнів.
2.	<i>Внутрішньо-особистісний</i>	- особливості внутрішнього стану; - формування характеру та лідерських якостей; - самооцінка та культура поведінки	- спостереження за поведінкою учнів; - тест на визначення рівня конфліктності (за Кноблом – Фальконеттом, додаток Г)

3	<i>Пізнавально-інформаційний</i>	естетичні знання та уявлення; знання основ лідерства; пізнання життєвих явищ через музичні образи, інформація про музику, що відтворюється в естетичних судженнях особистості щодо набутих знань.	Складання анкет (Додатки Б,В); -тренінги (Додаток К); - брейн-рінги
4.	<i>Ціннісно-мотиваційний</i>	- мотивація до уроків фізичної культури; - потреба в самоствердженні, вмотивованість до рухової активності та здорового способу життя; - цінності краси рухів, естетичних смаків;	- діагностика впевненості в собі (тест Райдаса, додаток Д). - ціннісний опитувальник (С. Шварц), у модифікації автора, додаток Е;
5.	<i>Репродуктивно-творчий</i>	творча діяльність на уроках фізичної культури; - потреба у лідерських та організаторських здібностях; - участь в учнівському самоврядуванні. - здатність до самооцінки, саморозвитку, самоконтролю	- рівень вираженості і спрямованості рефлексії (М. Грант, додаток Ж); - тест на креативність (Додаток З).

Критерії і показники сформованості естетичних смаків та лідерських якостей ми аналізувати за такими рівнями: низький, середній, достатній, високий.

Високий рівень. Учень має глибокі знання про сутність естетичних смаків та лідерських якостей, шляхи збереження й зміцнення здоров'я; характеризується ціннісно-мотиваційним ставленням до естетичного сприймання, естетичного ставлення до дійсності, стилю поведінки; прагнення ефективно здійснювати лідерську діяльність.

Достатній рівень. Учень має достатні знання про сутність естетичних смаків та лідерських якостей, шляхи збереження й зміцнення здоров'я; характеризується ситуаційною спрямованістю щодо ціннісно-мотиваційного ставлення до естетичного сприймання, естетичного ставлення до дійсності, стилю поведінки.

Середній рівень. Учень має середній рівень знань про сутність естетичних смаків та лідерських якостей, шляхи збереження й зміцнення здоров'я; характеризується спонтанною спрямованістю щодо ціннісно-

мотиваційного ставлення до естетичного сприймання, естетичного ставлення до дійсності, стилю поведінки.

Низький рівень. Учень має недостатні знання щодо сутності естетичних смаків та лідерських якостей, шляхів збереження й зміцнення здоров'я; характеризується індиферентним ставленням до естетичного сприймання, естетичного ставлення до дійсності, стилю поведінки; вирізняються нерозвиненою рефлексивною позицією, лідерська діяльність йому непритаманна. На основі цих критеріїв і показників нами розроблено анкети на виявлено результати педагогічного експерименту.

3.3. Результати педагогічного експерименту

Нами було проведено анкетування здобувачів базової середньої освіти для визначення мотивів, що сприяють збільшенню їхньої активності на уроках фізичної культури та позаурочних заходах, сформуваності естетичних смаків і лідерських якостей учнів 7-9 класів.

Згідно *пізнавально-інформаційного критерію*, було визначено моніторинг якості знань учнів про сутність естетичних смаків та про сутність лідерських якостей, у %, (таблиця 3.2).

Таблиця 3.2

Моніторинг якості знань учнів 7-9 класів щодо розвитку естетичних смаків та лідерських якостей на констатуючому етапі, п 94

Рівень навчання	Контрольні класи, %				Експериментальні класи, %			
	7-А		9-А		7-Б		9-Б	
	дівчата	юнаки	дівчата	юнаки	дівчата	юнаки	дівчата	юнаки
Високий -10-12 б.	11,5	14,6	17,2	15,2	12,0	13,8	18,0	14,4
Достатній - 7-9 б.	19,7	22,4	29,2	26,0	18,8	23,6	28,6	28,4
Середній – 4-6 б.	30,4	32,6	35,6	34,5	31,2	32,0	34,8	33,2
Низький – 1-3 б.	38,4	31,0	18,0	24,3	38,2	31,6	18,6	25,0
Усього	100	100	100	100	100	100	100	100

Отже, на констатуючому етапі експерименту суттєвих змін між контрольними та експериментальними групами майже не виявлено.

Відповіді учнів на перше запитання анкети «Чи відіграє естетичне виховання в житті людини важливу роль? відображені на рис. 3.1.

Рис. 3.1. Відповіді учнів 7-9 класів на перше питання анкети (у %).

За результатами анкетування 35% учнів вважають, що естетичне виховання відіграє в житті людини важливу роль, 41% – вважають, що так, але не дуже сильно відіграє в житті людини важливу роль, а 24% зовсім не вважають, що естетичне виховання відіграє в житті людини важливу роль.

Згідно *ціннісно-мотиваційного критерію* було визначено мотиви, що підвищують інтерес учнів до уроків фізичної культури (табл.3.3).

Таблиця 3.3

Мотиви, що підвищують інтерес здобувачів базової середньої освіти до уроків фізичної культури (у%)

№ /п	Мотиви	Кількість учнів (n 94)			
		КГ (n, 46), %		ЕГ (n,48), %	
		початок	кінець	початок	кінець
1.	Відсутні мотиви	15,2	14,8	14,6	3,2
2.	Інноваційні засоби, флешмоб	16,8	17,0	17,4	21,6
3.	Ініціативність та розвиток лідерських якостей	22,6	23,2	22,7	27,4
4.	Музичний супровід	25,0	24,7	24,3	24,6
5.	Танцювальні та музично-ритмічні вправи	20,4	20,3	21,0	23,2
	РАЗОМ	100%	100%	100%	100%

Як показали результати анкетування мотиви, що підвищують інтерес здобувачів базової середньої освіти до уроків фізичної культури

розподілилися наступним чином: в КГ змін майже не відбулося, а в ЕГ відсутні мотиви знизилися з 14,6% до 3,2%, інноваційним засобам навчання та флешмобу віддали перевагу на початку експерименту –17,4%, що на кінець експерименту збільшилося до 21,6%. Найбільші показники зросли у розвитку лідерських якостей та ініціативності учнів (з 22,7% до 27,4%). Щодо застосування музичного супровіду та танцювальних і музично-ритмічних вправ на уроках фізичної культури то зміни відбулися не суттєві.

За внутрішньо-особистісним критерієм були визначені естетичні показники красивої ходи та краси рухів, які в кінці експерименту в експериментальних класах значно перевищують показники чим в контрольних, а саме: в ЕГ – (7-б клас –62,4%, 9-б клас –70,5%; у контрольних класах майже залишились без змін (7-а клас – 49,2%, 9-а клас– 52,6%). При цьому учні ЕГ продемонстрували гармонію рухів і музики, легкість, підтягнутість, ритмічність, що відрізняло їх від учнів контрольних класів.

Діагностування рівня відчуття музики учнів ЕГ показало, що 61,4% респондентів мають високі показники відчуття музики порівняно з учнями КГ (43,7%). На такі показники істотно вплинула методика постійного використання музики в гармонії з рухами на уроках фізичної культури, акцентовано увагу учнів 7-9 класів на зміст музики, формування умінь творчо відображати зміст музики в рухах. У контрольних класах музика використовувалась епізодично.

Згідно зовнішньо- комунікативного критерію на запитання анкети: «Чи хвилює Вас оцінка, яку оточуючі Вас люди дають Вашому зовнішньому вигляду?», відповіді розподілилися наступним чином: так, і дуже сильно – відповіді 58,2%, так, але не дуже сильно –29,4%, ні, зовсім не хвилює і не турбує –12,4%. Чи вважаєте Ви за потрібне застосування сучасних напрямків (аеробіки, сучасних танців, флешмобу та ін.) для поліпшення своєї статури і самопочуття? Відповіді серед дівчат: а) так – 87,9%. б) ні –6,2%. в) не знаю– 5,9%. Серед хлопців: а) так – 32,0%; б) ні –56,8%; в) не знаю – 11,2%.

Згідно *репродуктивно-творчого критерію* було здійснено нами цілеспрямований аналіз наукової літератури, що дозволило зробити висновок: у формуванні естетичних смаків учнів 7–9 класів велику роль відіграють здібності уявлення (репродуктивного і творчого), здатність мислити, усвідомлювати свій та чужий досвід. Результат оціночного процесу відображається в естетичних почуттях і судженнях. Таким чином, формування естетичних смаків та лідерських якостей учнів 7–9 класів передбачає наявність мети, завдань, принципів, ефективних педагогічних умов, активних сучасних методів і форм урочної та позаурочної роботи з фізичного виховання. У дослідженні виділені наступні ефективні форми позаурочної роботи з формування естетичних смаків та лідерських якостей школярів:

- *інформаційно-масові* (дискусії, диспути, інтелектуальні аукціони, брейн-ринги, спортивні вечори, подорожі);
- *практично-групові* (екскурсії, спортивні свята, ярмарки, народні ігри, огляди-конкурси);
- *самодіяльно-інтегративні* (шкільні клуби, КВК, фестивалі, гуртки, студії);
- *творчо-індивідуальні* (творчі завдання, індивідуальна робота з учнями).

Слід зауважити, що початковий рівень сформованості таких умінь, як планування фізкультурно-оздоровчої діяльності, уміння враховувати індивідуальні, вікові та статеві обмеження виконання певних фізичних вправ, здійснювати самоконтроль якості виконання фізичних вправ – в учнів контрольних класів був навіть вищим, ніж в експериментальних. Однак динаміка їх розвитку, як показує якісний аналіз, вища в учнів експериментальних класів. Наприклад, кількість учнів з високим рівнем умінь планувати свою фізкультурно-оздоровчу діяльність в ЕГ зросла з 9,7% до 29%, із середнім – з 24,1% до 57,7%, з низьким – зменшилася з 66,2% до 19,3%. У КГ кількість учнів з високим рівнем розвитку даних умінь збільшилася з 10,9% до 12,5%, із середнім – зросла з 25% до 29,7% за рахунок зменшення кількості учнів з низьким рівнем.

Результати дослідження показали, що велика кількість учнів 13–15 років ведуть активний спосіб життя: цікавляться фізичною культурою, спортом, цирковим мистецтвом, відвідують музичні, образотворчі, художні студії, спортивні секції в закладах освіти та будинках творчості, але займаються в них епізодично, часто змінюючи напрямки своєї зацікавленості (близько 6,8 %). Систематично, більше року, займаються обраним видом діяльності – 35,8% респондентів, танцями – 8,4%, у музичних та образотворчих школах – 8,6 %, спортивних гуртках – 18,6%, не займаються у гуртках – 30,4% респондентів.

Порівняльну характеристику сформованості естетичних смаків та лідерських якостей здобувачів базової середньої освіти подано у таблиці 3.4.

Таблиця 3.4.

Порівняльна характеристика сформованості естетичних смаків та лідерських якостей здобувачів базової середньої освіти

№ п/п	Рівні сформованості естетичних смаків та лідерських якостей	Експериментальні класи				Контрольні класи			
		до експер. %		після експер., %		до експер. %		після експер., %	
		7-б	9-б	7-б	9-б	7-а	9-а	7-а	9-а
1.	Високий	11,3	14,6	24,0	27,5	12,0	13,4	13,5	15,6
2.	Достатній	20,5	24,0	32,2	30,3	20,4	23,4	22,0	25,0
3.	Середній	32,0	35,2	37,4	34,2	31,4	36,0	34,3	37,1
4.	Низький	36,5	26,2	6,4	8,0	36,2	27,2	30,2	22,3

Як свідчать дані таблиці 3.4. в ЕГ, порівняно з КГ у 7-б класі, кількість учнів з високим рівнем збільшилася з 11,3% до 24,0%, із середнім – з 42,0% до 59,6%, з низьким – зменшилася з 46,7% до 16,4%. В КГ змін майже не відбулося.

В 9-Б класі (в ЕГ) також показники високого рівня зросли з 14,6% до 27,5%, із середнім рівнем зросли з 49,2% до 64,5%, з низьким зменшилися з 36,2% майже вдвічі, до 18%. В КГ змін майже не відбулося.

Таким чином, розроблені нами педагогічні умови сформованості естетичних смаків та лідерських якостей здобувачів базової середньої освіти та впроваджені у Комунальному закладі «Середня загальноосвітня школа І–ІІІ ступенів № 4» підтвердили гіпотезу нашого дослідження.

Висновки до розділу III

У процесі констатуючого етапу дослідження, згідно *пізнавально-інформаційного критерію*, було визначено моніторинг якості знань учнів про сутність естетичних смаків та сутність лідерських якостей, який підтвердив, що на початку експерименту суттєвих змін між контрольними та експериментальними групами майже не виявлено. Більшість учнів знаходилася на середньому рівні.

На основі отриманих даних виділено високий, достатній, середній і низький рівні сформованості естетичних смаків та лідерських якостей учнів 7-9 класів. Показниками їх визначення є такі критерії: рівень знань про сутність і структуру естетичної культури, естетичних смаків, лідерських якостей; вплив занять фізичною культурою на розвиток особистості та покращення їх здоров'я; ставлення учнів до занять фізичної культури як важливого засобу збереження здоров'я; мотиви, що обумовлюють вибір учнем того чи іншого типу поведінки, наполегливість та активність у фізкультурно-оздоровчій та спортивній діяльності; уміння здійснювати свою життєдіяльність на засадах здорового способу життя, використовувати засоби фізичної культури для підвищення резервів свого організму; дотримуватись вимог здорового способу життя.

Аналіз результатів формувального етапу експерименту переконливо свідчить, що комплексне використання сучасних методів та засобів на уроках фізичної культури й позаурочній роботі, а також вироблення в учнів умінь та навичок самостійних занять фізичними вправами, спрямованих на фізичне самовдосконалення та саморозвиток учнів підліткового віку є важливою передумовою реалізації їхніх прагнень до естетичної культури, естетичних смаків до занять фізичними вправами та розвитку лідерських якостей здобувачів базової середньої освіти.

ВИСНОВКИ

На основі проведеного дослідження зроблено такі висновки:

1. Згідно першого завдання дослідження визначено теоретичні засади розвитку особистості здобувачів базової середньої освіти у взаємодії фізичного та естетичного виховання. Аналіз літературних джерел з проблеми дослідження дав змогу уточнити зміст і сутність понять, що характеризують лідерські якості, естетичне виховання, естетичні смаки до занять фізичними вправами, здорового способу життя. Специфічну основу фізичної культури у закладах загальної середньої освіти складає рухова та творча активність учнів 7-9 класів. Взаємодія фізичного та естетичного виховання базується на тому, що насолода ритмом залежить від відчуття рухового ритму. Отже, одним із завдань фізичного виховання у закладах загальної середньої освіти є турбота про формування гарної постави та виховання лідерських якостей учнів.

2. Щодо другого завдання дослідження визначено критерії, показники і рівні сформованості естетичних смаків та лідерських якостей здобувачів базової середньої освіти у процесі фізичного виховання. Критеріями сформованості естетичних смаків та лідерських якостей визначено: зовнішньо-комунікативний, внутрішньо-особистісний, пізнавально-інформаційний, ціннісно-мотиваційний та репродуктивно-творчий. Критерії і показники сформованості естетичних смаків та лідерських якостей ми аналізувати за такими рівнями: низький, середній, достатній, високий.

3. Щодо третього завдання дослідження розроблено, теоретично обґрунтовано та експериментально перевірено педагогічні умови формування естетичних смаків та лідерських якостей здобувачів базової середньої освіти у процесі фізичного виховання. Проведена експериментальна робота підтвердила висунуту в дослідженні гіпотезу, що розвиток особистості здобувачів базової середньої освіти засобами фізичного і естетичного виховання буде ефективним за таких педагогічних умов: цілеспрямована робота колективу вчителів та органів учнівського самоврядування на розвиток особистості здобувачів базової середньої освіти у процесі фізичного

виховання; формування естетичних смаків та краси рухів учнів 7-9 класів засобами музично-ритмічних вправ, танцювального флешмобу в процесі фізичного виховання; сприяння розвитку лідерських якостей здобувачів базової середньої освіти в позаурочній роботі засобами фізичного та естетичного виховання.

Порівняння експериментальних даних засвідчило, що в результаті впровадження педагогічних умов формування естетичних смаків та лідерських якостей здобувачів базової середньої освіти у процесі фізичного виховання в експериментальних класах відбулися позитивні зміни. Так, у 7-б класі, кількість учнів з високим рівнем збільшилася з 11,3% до 24,0%, із середнім – з 42,0% до 59,6%, з низьким – зменшилася з 46,7% до 16,4%. В КГ змін майже не відбулося. В 9-Б класі (в ЕГ) також показники високого рівня зросли з 14,6% до 27,5%, із середнім рівнем зросли з 49,2% до 64,5%, з низьким зменшилися з 36,2% майже вдвічі, до 18%. В КГ змін майже не відбулося. Це свідчить про ефективність застосування музично-ритмічних, хореографічних та фізичних вправ під музику на уроках фізичної культури, флешмобу та тренінгів у позаурочній роботі з фізичного виховання.

4. Згідно четвертого завдання дослідження розроблено методичні рекомендації з формування естетичних смаків і лідерських якостей здобувачів базової середньої освіти у процесі фізичного виховання (Додаток А).

Проведене дослідження не вичерпує всіх проблем формування естетичних смаків та лідерських якостей здобувачів базової середньої освіти в процесі фізичного виховання. Подальшого вивчення, зокрема, потребують розвиток особистості здобувачів базової середньої освіти засобами фізичного та естетичного виховання.

Список використаної літератури

1. Актуальні питання фізичного виховання учнівської та студентської молоді: теорія і практика: монографія / за гол. ред. О. В. Отравенко; авт. кол.: Т. С. Бондар, В. М. Мазін, Н. П. та ін. Старобільськ: ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2015. 241 с.
2. Ареф'єв В. Г. Основи теорії та методики фізичного виховання: підручник. К.: Ви-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2010. 268 с.
3. Безверхня Г. В. Мотивація до занять фізичною культурою і спортом школярів 5–11 класів: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук з фіз. виховання та спорту: 24.00.02. Львів, 2004. 23 с.
4. Бех І. Д. Естетика духовності В. О. Сухомлинського. *Рідна школа*. 2008. № 9. С. 3 – 4.
5. Боднар І. Р. Ставлення учнів середнього шкільного віку до уроків фізичної культури. *Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві*: зб. наук. пр. Східноєвропейського нац. ун-ту імені Лесі Українки. Луцьк, 2013. № 1 (21). С. 134–140.
6. Брилін Б. А. Педагогічні умови удосконалення музично-творчого розвитку учнів. *Актуальні проблеми культурологічного виховання*. Вінниця ВДПУ, 2003. С. 39 – 41.
7. Енциклопедія освіти / [голов. ред. В. Г. Кремень]. К.: Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
8. Естетика: словник / [уклад.: Г. Г. Гуріна; Харк. держ. акад. культури]. Харків, 2005. 91 с.
9. Єдинак Г. А., Мисів В. М, Юрчишин Ю. В. Фізична культура у загальноосвітньому навчальному закладі: навч. посіб. Кам'янець-Подільський: Рута, 2014. 251 с.
10. Закон України Про освіту [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1060-12>.
11. Зацепіна Н. О. Формування естетичних смаків старшокласників у навчально-виховному процесі загальноосвітньої школи: автореф. дис. на

- здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: 13.00.07. Східноукр. нац. ун-т ім. В. Даля. Луганськ, 2008. 20 с.
- 12.Зубалій М. Д., Гурман Л. Д. Соціокультурні фактори фізичного виховання шкільної молоді. *Шляхи оптимізації практичної результативності процесу фізичного виховання школярів: Зб. матеріалів.* Хотин – Кам'янець–Подільський, 2000. С. 74 –76.
 - 13.Інноваційні педагогічні технології фізичного та естетичного виховання як умови формування особистісної фізичної культури: навчально-методичний посібник для студентів та викладачів ВНЗ, учителів фізичної культури / Укладач Отравенко О. В. Старобільськ : ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2014. С. 164 –187.
 - 14.Калашник Н. Г., Гнатенко О. А. Естетичні смаки і формування особистості: психологічні акценти: монографія / Н.-д. центр пробл. соц. педагогіки та соц. роботи АПН України і Луган. нац. пед. ун-ту ім. Т. Шевченка, Запоріж. ін-т держ. та муніцип. упр. К.; Запоріжжя; Луганськ: Альма-матер, 2008. 276 с.
 - 15.Калініна Л. Проблема формування естетичних смаків особистості у сучасних педагогічних дослідженнях. *Рідна школа.* 2008. № 5. С. 23 – 25.
 - 16.Круцевич Т. Ю., Воробйов М. І., Безверхня Г. В. Контроль у фізичному вихованні дітей, підлітків і молоді: навч. посіб. К.: Олімп, л-ра, 2011. 224 с.
 - 17.Левчук Л. Т. Естетика: [підруч.] / [Л. Т. Левчук, В. І. Панченко, О. І. Оніщенко, Д. Ю. Кучерюк]. 2-е вид., доп. І перероб. К.: Вища шк., 2006. 431 с.
 - 18.Миропольська Н. Є. Естетичне виховання старшокласників: індивідуальний підхід . *Педагогіка і психологія.* 2005. № 3. С. 18 – 24.
 - 19.Москаленко Н. В., Демідова О. М. Спортивні танці для дітей: інноваційні підходи. Дніпро: Інновація, 2016. 198 с.
 - 20.Мороз В. П. Організаційно-педагогічні умови формування лідерських якостей студентів вищих навчальних закладів у процесі діяльності органів студентського самоврядування: дис... на здобуття наук. ступ. к. пед. н.:

- 13.00.07. ДЗ «Луганський нац. ун-т імені Тараса Шевченка» Старобільськ. 2015. 305 с.
21. Навчальна програма з фізичної культури для загальноосвітніх навчальних закладів 5–9 класи (затверджена наказом МОН від 23.10.2017 № 1407). Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-5-9-klas>.
22. Організація самостійних занять з фізичного виховання учнівської та студентської молоді [Текст]: монографія / Н. В. Москаленко, Н. Л. Корж, Д. С. Єлісеєва. Дніпро: Інновація, 2017. 200 с.
23. Отравенко О. В. Вплив естетичного та фізичного виховання на духовне здоров'я підлітків. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. Вип. 3К1 (56), Київ. Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2015. С. 278 – 281.
24. Пангелова Н. Є., Круцевич Т. Ю., Данилко В. М. Теоретико-методичні основи оздоровчої фізичної культури: навчальний посібник. Переяслав-Хмельницький: Домбровська Я. М. 2017. 454 с.
25. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти». Режим доступу: http://ru.osvita.ua/legislation/Ser_osv/28030/.
26. Савченко С. В. Соціальна педагогіка: теорія і технології. К.: Центр навч. л-ри, 2006. 316 с.
27. Савченко О. Я. Здоров'язберігаючий вимір шкільної освіти. *Педагогічна газ.* – 2006. № 8. С. 1 – 2.
28. Сергієнко Л. П. Категорії рухових здібностей в теорії фізичного виховання і спорту. *Педагогіка, психологія та медикобіологічні проблеми фізичного виховання і спорту*. Х.; Л., 2003. № 18: спец. вип. С. 34 – 40.
29. Стрілько В. В. Формування естетичних смаків старшокласників у позакласній роботі загальноосвітньої школи: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. навч. 13.00.07. Київ, 2010. 20 с.
30. Стрілько В. В. Формування естетичних смаків старшокласників у роботі

- загальноосвітньої школи. Харків: Колегіум, 2011. 252 с.
31. Теорія і методика фізичного виховання: підр. для студ. вищ. навч. закл. фіз. виховання і спорту: у 2 т. [Т. Ю. Круцевич, Н. Є. Пангелова, О. Д. Кривчикова та ін.; за ред. Т. Ю. Круцевич]. [2-е вид., перероб. та доп.]. К.: Національний університет фізичного виховання і спорту України, вид-во «Олімп. л-ра», 2017. Т. 2: Методика фізичного виховання різних груп населення /. Київ: Олімп. літ., 2017. 392 с.
32. Характеристика естетичного смаку. Режим доступу: <http://ru.osvita.ua/vnz/reports/culture/10752/>.
33. Цьось А. В. Закономірності розвитку фізичної культури. *Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві*. Вид-во: Волинський нац. ун-т імені Лесі Українки. № 3(7). 2009. С.19–23.
34. Шиян Б. М., Вацеба О. М. Теорія і методика наукових педагогічних досліджень у фізичному вихованні та спорті: Навч. посібник. Тернопіль: Навч. книга. Богдан, 2008. 276 с.
35. Preziosi R. C. A Comparison of Traditional Instructional Methods and Accelerated Learning Methods in Leadership Education. [Електронний ресурс] / Preziosi R. C., Alexakis G. // *International Leadership Journal*. 2011. № 3 (1). Р. 79-90. Режим доступу: http://www.tesc.edu/documents/ILJ_Winter_2011_final.pdf.
36. Watt W. M. Facilitative social change leadership theory: 10 recommendations toward effective leadership. [Електронний ресурс] / Watt W. M. // *Journal of Leadership Education*. 2009. № 8 (2). Р. 41–61. Режим доступу: http://leadershipeducators.org/Resources/Documents/jole/2009_fall/Watt.pdf

ДОДАТКИ

Додаток А

Методичні рекомендації щодо формування естетичних смаків та лідерських якостей здобувачів базової середньої освіти у процесі фізичного виховання

1. *Для виховання лідерів у процесі фізичного виховання та формування лідерських якостей здобувачів базової середньої освіти необхідно:*

- учнівське самоврядування в закладах загальної середньої освіти;
- учню необхідно усвідомити необхідність змінити себе. Для цього необхідно його наштовхнути до шляху самовдосконалення;
- для розвитку лідерських якостей учням 7-9 класів необхідно навчитися взаємодіяти з іншими людьми, розвивати комунікативні навички.

2. *Рекомендації вчителю:*

- учитель повинен створити найбільш сприятливе середовище для розвитку учнів підліткового віку. Для цього необхідно проаналізувати здібності і особливості кожного учня зокрема, створювати ситуації успіху на уроках фізичної культури;
- постійно розвивати лідерські якості у здобувачів базової середньої освіти як одного з компонентів всебічного розвитку;
- необхідно стати наставником і радником, а не наглядачем - це перший крок до того, щоб регулювати внутрішні процеси в спортивній залі, не дати розбитися на групи суперників і ворогів;
- проводити прості ігрові тренінги, починаючи від розвитку комунікативних навичок;
- дати можливість дізнатися учням про їх лідерський потенціал, проводити тести і методики на виявлення рівня лідерських якостей (роз'яснити, що таке лідерство і для чого потрібно його розвивати в собі);
- прагнути, щоб у групі з'явилися спільні цілі в навчанні та творчості. Намагатися зламати стереотип «перевершити один одного»;
- при організації фізкультурно-оздоровчої роботи з учнями 7-9 класів необхідно враховувати, що на їх поведінку і діяльність істотно впливає

думка товаришів. У всіх своїх діях і вчинках вони орієнтуються, насамперед, на цю думку.

3. *Рекомендації щодо рухової активності для підтримки музичними вправами та формування естетичних смаків.*

Критерієм ефективності системи фізичного виховання є спеціально організована рухова активність: різні види гімнастики, загартування, види активного відпочинку, фітнес-програми, фізкультурні свята, оздоровчі заняття. Глибокий вплив на емоційні почуття, переживання, смаки справляє застосування у фізичному вихованні таких засобів мистецтва, як музика та танцювальні вправи. Музичний супровід під час виконання ходьби, бігу, загальнорозвиваючих вправ, деяких рухливих ігор підвищує емоційний стан та сприяє більш чіткому виконанню рухів. Танцювальні вправи, що виконуються з учнями під час занять фізкультурою, сприяють ритмічності рухів, їх виразності, граціозності та формуванню правильної постави. Все це сприяє кращому сприйманню навколишнього середовища і, таким чином, впливає на створення відповідних умов для естетичного виховання здобувачів базової середньої освіти.

4. *Під час самостійних занять необхідно:*

- а) мінімум 60 – 90 хвилин фізичної активності на добу;
- б) при використанні аеробних технологій на самостійних заняттях учням необхідно враховувати:
 - рівень здоров'я та фізичної підготовленості;
 - мотивацію до систематичних занять фізичними вправами, до здорового способу життя;
 - рухову активність і психічно-емоційні особливості учнів;
 - дієву силу чинників, що свідомо відволікають їх від систематичних занять фізичними вправами.

Анкета

Шановні здобувачи освіти! Пропонуємо Вам взяти участь в дослідженні з формування естетичних смаків та лідерських якостей учнів 7-9 класів. Ваші відповіді дозволять намітити практичні заходи щодо вдосконалення оптимізації занять фізичною культурою. Від вашої доброзичливості, щирості відповідей залежатиме успіх дослідження. Анкета анонімна. Заздалегідь дякуємо Вам за участь у дослідженні!

1. Ваш вік _____, ваш пол: дівчина _____, хлопець _____

1. Чи відіграє естетичне виховання в житті людини важливу роль?

- а) Так, і дуже сильно.
- б) Так, але не дуже сильно.
- в) Ні, зовсім не грає ролі.

2. На вашу думку, на уроках фізичної культури фізичні вправи виховують естетичні смаки та лідерські якості?

- а) Так. б) Ні. в) Важко відповісти.

3. Чи подобаються Вам музично-ритмічні вправи під музику?

- а) Так. б) Ні. в) Не знаю.

4. Чи хвилює Вас оцінка, яку оточуючі Вас люди дають Вашому зовнішньому вигляду?

- а) Так, і дуже сильно.
- б) Так, але не дуже сильно.
- в) Ні, зовсім не хвилює і не турбує.

5. Чи вважаєте Ви за потрібне застосування сучасних напрямків (аеробіки, сучасних танців, флешмобу) для поліпшення своєї статури і самопочуття?

- а) Так. б) Ні. в) Не знаю.

6. Чи займаєтесь Ви в якій-небудь секції, гуртку, студії напишіть в якій (на платній основі чи ні)? _____

7. Що мотивує вас займатись фізичною культурою та спортом?

- а) телепередачі про здоровий спосіб життя чи в мережі інтернет;
- б) заняття спортом це моє хобі;
- в) хочу стати лідером;
- г) займаюсь фізичною культурою для зміцнення свого здоров'я;
- д) хочу мати красиву статуру;
- е) щоб отримати гарну оцінку;
- ж) спорт та фізична культура мені не цікава.

8. Чи потрібно самостійно займатися фізичною культурою для покращення здоров'я та ведення здорового способу життя

- а) так, потрібно;
- б) ні, мені це не цікаво;
- в) важко відповісти.

9. Чи необхідно цілеспрямовано формувати лідерські якості в учнів? Чому? _____

10. Які засоби та методи Ви використовуєте для формування лідерських якостей учнів у закладі загальної середньої освіти в процесі діяльності органів студентського самоврядування?

Анкета

експертної оцінки оцінки рівня сформованості лідерських якостей здобувачів базової середньої освіти. З Вашою допомогою ми хотіли б отримати оцінку деяких особистісних якостей учнів.

Шкала можливих відповідей: 1 – дуже слабка вираженість якості; 2 – слабка вираженість якості; 3 – середня вираженість якості; 4 – висока вираженість якості; 5 – дуже висока вираженість якості.

	Якості	Можливі відповіді				
		1	2	3	4	5
1	ініціативність					
2	креативність					
3	здатність активно впливати на інших					
4	потреба до успіху					
5	уміння розв'язувати конфлікти					
6	здатність до емпатії					
7	уміння приймати відповідальні рішення у будь-яких ситуаціях					
8	чесність і порядність у відносинах					
9	відповідальність					
10	врівноваженість					
11	впевненість у собі					
12	цілеспрямованість					
13	комінікативність					
14	активність					
15	уміння управляти собою					
16	наявність сили волі					
17	самоконтроль					
18	адекватна самооцінка та самовладання					
19	готовність до самостійного виконання завдань					
20	здатність до організаторської роботи					

Дякуємо Вам за допомогу в роботі!

Тест на конфліктність Кноблх - Фальконетт

Інструкція: дайте відповіді "да" чи "ні" на наступні питання:

1. Я хотів би більшою мірою контролювати свої думки.
2. Якщо я потрапляю в погану ситуацію, то сприймаю це серйозно.
3. Я завжди бажаю робити справи краще, ніж роблю.
4. Зазвичай у мене всього достатньо для виконання бажання.
5. Я фактично живу для майбутнього.
6. Якщо я зміг прожити життя заново, то зробив все інакше.
7. Рідко, якщо це взагалі буває, я відчуваю потребу в контролі моїх думок.
8. Зазвичай я, приймаю свої особисті проблеми.
9. Я в конфлікті з тим, що дає мені доля.
10. Немає нічого важливішого для мене, ніж перебувати під контролем.
11. Зазвичай я задоволений рівнем моєї спортивної діяльності.
12. Ні одного правильного способу буття.
13. Я хотів все об'єднати все воедино.
14. Якби я міг робити справи краще, то моє життя було б краще.
15. Я фактично борюся проти примх життєвого шляху.
16. Я бажаю більше, ніж зазвичай отримую.
17. Моє життя покращиться, коли б я був більш фартовим.
18. Коли я хочу робити що - небудь краще, я розумію, що це має обмежену можливість.
19. Розуміння моїх особистих проблем настає легше, якщо я не надаю їм опір.
20. Задоволеність моїм рівнем діяльності тільки перешкоджає реалізації мого потенціалу на життєвому шляху.

Ключ до методики.

№	Да	Ні
1	Гармонійність	Внутрішньоособистісний конфлікт
2	Внутрішньоособистісний конфлікт	Гармонійність
3	Внутрішньоособистісний конфлікт	Гармонійність
4	Внутрішньоособистісний конфлікт	Гармонійність
5	Внутрішньоособистісний конфлікт	Гармонійність
6	Внутрішньоособистісний конфлікт	Гармонійність
7	Гармонійність	Внутрішньоособистісний конфлікт
8	Гармонійність	Внутрішньоособистісний конфлікт
9	Внутрішньоособистісний конфлікт	Гармонійність
10	Внутрішньоособистісний конфлікт	Гармонійність
11	Внутрішньоособистісний конфлікт	Гармонійність
12	Внутрішньоособистісний конфлікт	Гармонійність
13	Внутрішньоособистісний конфлікт	Гармонійність
14	Внутрішньоособистісний конфлікт	Гармонійність
15	Внутрішньоособистісний конфлікт	Гармонійність
16	Внутрішньоособистісний конфлікт	Гармонійність
17	Внутрішньоособистісний конфлікт	Гармонійність
18	Гармонійність	Внутрішньоособистісний конфлікт
19	Гармонійність	Внутрішньоособистісний конфлікт
20	Внутрішньоособистісний конфлікт	Гармонійність

Інтерпретація.

Внутрішня конфліктність особистості. Схильність до самозвинувачень, нерішучості і невпевненості в собі. Потреба в постійній опіки.

Гармонійність - спокій, впевненість в собі, збалансованість бажань, прагнень, рівня домагань. Послідовність поведінки.

Підрахувати кількість відповідей, що відносяться до того чи іншого критерію.

Отриманий результат свідчить про переважний компонент.

Додаток Д

Тест «Впевненість в собі» (тест Райдаса)

Інструкція. Вам буде запропоновано 30 тверджень, що описують різні типи поведінки. Приміряйте, будь ласка, ці твердження до себе і вкажіть ступінь вашої згоди або незгоди в балах, саме:

- 5 - Дуже характерно для мене, опис дуже вірне;
- 4- Досить характерно для мене - скоріше так, ніж ні;
- 3- Частково характерно, почасти нехарактерно;
- 2- Досить нехарактерно для мене - скоріше ні, ніж так;
- 1 - Зовсім не характерно для мене, опис невірно.

Твердження.

1. Більшість людей, мабуть, агресивніше і впевненіше в собі, ніж я.
2. Я не наважуюся призначати побачення і приймати запрошення на побачення через свою сором'язливість.
3. Коли подається їжа в кафе мене не задовольняє, я скаржуся на це офіціантові.
4. Я уникаю зачіпати почуття інших, навіть якщо мене образили.
5. Якщо продавцеві коштувало значних зусиль показати мені товар, який мені не підходить, мені важко сказати йому «ні».
6. Коли мене просять щось зробити, я обов'язково з'ясовую, навіщо це.
7. Я вважаю за краще використовувати сильні аргументи і доводи.
8. Я намагаюся бути в числі перших, як і більшість людей.
9. Чесно кажучи, люди часто використовують мене в своїх інтересах.
10. Я отримую задоволення від спілкування з незнайомими людьми.
11. Я часто не знаю, що краще сказати привабливій жінці (чоловікові).
12. Я відчуваю нерішучість, коли потрібно зателефонувати до установи.
13. Я вважатиму за краще звернутися з письмовим проханням прийняти мене на роботу або зарахувати на навчання, ніж пройти співбесіду.
14. Я соромлюся повернути покупку.
15. Якщо близька і шановний родич дратує мене, я швидше за приховую свої почуття, ніж виявлю роздратування.
16. Я уникаю задавати питання зі страху здатися дурним.
17. У суперечці я іноді боюся, що буду хвилюватися і тремтіти.
18. Якщо відомий і шанований лектор висловить точку зору, яку я вважаю неправильною, я змушу аудиторію вислухати і мою точку зору.
19. Я уникаю сперечатися про ціну і торгуватися.
20. Зробивши що-небудь важливе і варте уваги, я намагаюся, щоб про це дізналися інші.

21. Я відвертий і щирий у своїх почуттях.
22. Якщо хтось бреше про мене, я прагну поговорити з ним про це.
23. Мені часто важко відповісти «ні».
24. Я схильний стримувати прояв своїх емоцій, а не влаштовувати сцени.
25. Я скаржуся на погане обслуговування і безлад.
26. Коли мені роблять комплімент, я не знаю, що сказати у відповідь.
27. Якщо в театрі або на лекції мені заважають розмовами, я роблю зауваження.
28. Той, хто намагається пролізти поза чергою попереду мене, отримає відсіч.
29. Я завжди висловлюю свою думку.
30. Іноді мені абсолютно нічого сказати.

ключ

1. Знайдіть суму балів для питань прямих (невідмічених зірочкою номерів) 3, 6, 7, 8, 10, 18, 20, 21, 22, 25, 27, 28, 29.
2. Знайдіть суму для зворотних питань (відзначених зірочкою номерів) 1, 2, 4, 5, 9, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 19, 23, 24, 26, 30.
3. Додайте до першої суми число 72 і відніміть другу суму.

Оцінка результатів:

- 0-24:** дуже невпевнений у собі;
25-48: скоріше не впевнений, ніж впевнений;
49-72: середнє значення впевненості;
73-96: впевнений в собі;
97-120: занадто самовпевнений.

Впевнена в собі людина володіє такими якостями, що проявляються в діяльності, в манері поведінки і мови:

- цілеспрямованість, наполегливість, готовність ризикувати;
- усвідомлення себе господарем власної долі, відповідальність за все, що відбувається з ним, самостійність у прийнятті рішень;
- активне і неупереджене сприйняття дійсності, хороша орієнтація в ній;
- прийняття себе та інших такими, якими вони є;
- відкритість і доброзичливість у вираженні своїх почуттів і думок;
- емоційна врівноваженість, делікатність у стосунках з людьми в поєднанні з твердістю по справі;
- гнучкість поведінки з урахуванням обставин, що змінилися, індивідуальний підхід до людей;
- стимулювання інших людей шляхом підбадьорювання, підтримування, щирого захоплення їхніми успіхами (не дратує, що не принижує інших людей);
- оперативна і результативна організація колективних обговорень проблем;
- стимулювання і підтримання сприятливого психологічного клімату в колективі.

Діагностика ціннісної сфери особистості методика «діагностика індивідуальних цінностей» Ш. Шварца (адаптація О.Тихомандриської, Е. Дубовської)

Визначає 10 різних мотиваційних типів, утворених певними цінностями, кожному з яких відповідає деяка мотиваційна мета. Ці типи задають загальну спрямованість життєдіяльності людини, а також орієнтують її конкретні дії.

Інструкція. Оцініть, наскільки важлива кожна із запропонованих цінностей для Вас особисто. Для оцінки використовуйте таку шкалу:

7 - винятково важлива цінність як керівний принцип Вашого життя (зазвичай таких цінностей буває одна-дві); 6 - дуже важлива; 5 - досить важлива;

4 - важлива; 3 - не дуже важлива; 2 - мало важлива; 1 - не важлива;

0 - абсолютно байдужа;

-1 - це протилежно принципам, яких Ви дотримуєтесь.

№	Список цінностей	Бали									
		-1	0	1	2	3	4	5	6	7	
1	Рівність (однакові можливості для всіх)	-1	0	1	2	3	4	5	6	7	
2	Згода з самим собою (мир всередині себе)	-1	0	1	2	3	4	5	6	7	
3	Соціальна влада (панування над іншими людьми)	-1	0	1	2	3	4	5	6	7	
4	Насолода (задоволення всіх бажань)	-1	0	1	2	3	4	5	6	7	
5	Свобода (свобода дій і думок)	-1	0	1	2	3	4	5	6	7	
6	Духовність (домінування духовної, а не матеріальної сторони життя)	-1	0	1	2	3	4	5	6	7	
7	Турбота про себе (відчуття, що іншим є до тебе справа)	-1	0	1	2	3	4	5	6	7	
8	Соціальний порядок (стабільність суспільства)	-1	0	1	2	3	4	5	6	7	
9	Насиченість життя (цікаве, наповнене життя)	-1	0	1	2	3	4	5	6	7	
10	Осмисленість існування (наявність мети в житті)	-1	0	1	2	3	4	5	6	7	
11	Ввічливість (ввічливість, вихованість)	-1	0	1	2	3	4	5	6	7	
12	Багатство (власність, майно, гроші)	-1	0	1	2	3	4	5	6	7	
13	Національна безпека (захищеність держави від ворогів)	-1	0	1	2	3	4	5	6	7	
14	Самоповага (віра у власну значимість)	-1	0	1	2	3	4	5	6	7	

15	Почуття подяки (прагнення віддавати борги)	-1	0	1	2	3	4	5	6	7
16	Творчість (унікальність, уява, віра в свої творчі здібності)	-1	0	1	2	3	4	5	6	7
17	Мир на Землі (свобода від воєн і конфліктів)	-1	0	1	2	3	4	5	6	7
18	Традиції (збереження звичаїв)	-1	0	1	2	3	4	5	6	7
19	Велика справжня любов (глибока емоційна й духовна близькість)	-1	0	1	2	3	4	5	6	7
20	Самодисципліна (стриманість, боротьба з спокусами)	-1	0	1	2	3	4	5	6	7
21	Недоторканність внутрішнього світу (право на таємницю особистого життя)	-1	0	1	2	3	4	5	6	7
22	Безпека сім'ї (безпека тих, кого ми любимо)	-1	0	1	2	3	4	5	6	7
23	Соціальне визнання (повага, схвалення іншими)	-1	0	1	2	3	4	5	6	7
24	Єднання з природою (включення в природу, відповідність природі)	-1	0	1	2	3	4	5	6	7
25	Різноманітне життя (постійні зміни, життя, насичене подіями)	-1	0	1	2	3	4	5	6	7
26	Мудрість (зріле, глибоке розуміння життя)	-1	0	1	2	3	4	5	6	7
27	Влада (право керувати, командувати людьми)	-1	0	1	2	3	4	5	6	7
28	Вірна дружба (близькі, надійні друзі)	-1	0	1	2	3	4	5	6	7
29	Естетична насолода (краса природи, світу)	-1	0	1	2	3	4	5	6	7
30	Соціальна справедливість (захист прав людей, турбота про слабких)	-1	0	1	2	3	4	5	6	7
31	Самостійність (впевненість в собі, самодостатність)	-1	0	1	2	3	4	5	6	7
32	Помірність (уникнення крайнощів)	-1	0	1	2	3	4	5	6	7
33	Відданість (вірність друзям, групі)	-1	0	1	2	3	4	5	6	7
34	Цілеспрямованість (наполегливість у досягненні мети)	-1	0	1	2	3	4	5	6	7

35	Широта поглядів (терпимість до ідей і думок, відмінних від моїх)	-1	0	1	2	3	4	5	6	7
36	Смирення (скромність, шанобливість)	-1	0	1	2	3	4	5	6	7
37	Відвага (пошук пригод, ризику, небезпеки)	-1	0	1	2	3	4	5	6	7
38	Захист навколишнього середовища (охорона природи)	-1	0	1	2	3	4	5	6	7
39	Впливовість (вплив на людей і події)	-1	0	1	2	3	4	5	6	7
40	Повага старших (повага до віку)	-1	0	1	2	3	4	5	6	7
41	Самостійна постановка цілей (цілеспрямованість)	-1	0	1	2	3	4	5	6	7
42	Здоров'я (здоров'я фізичне і психічне)	-1	0	1	2	3	4	5	6	7
43	Компетентність, професіоналізм (вміння працювати, ефективність)	-1	0	1	2	3	4	5	6	7
44	Прийняття життя таким, яким воно є (приспособлення до життєвих обставин)	-1	0	1	2	3	4	5	6	7
45	Чесність (непідробленість, щирість)	-1	0	1	2	3	4	5	6	7
46	Репутація (збереження свого обличчя)	-1	0	1	2	3	4	5	6	7
47	Послух (обов'язковість, старанність)	-1	0	1	2	3	4	5	6	7
48	Інтелект (логічність, вміння думати)	-1	0	1	2	3	4	5	6	7
49	Доброзичливість (робота на благо інших)	-1	0	1	2	3	4	5	6	7
50	Життєрадісність (здатність радіти життю)	-1	0	1	2	3	4	5	6	7
51	Благочестя (слідування релігійним віруванням і переконанням)	-1	0	1	2	3	4	5	6	7
52	Відповідальність (надійність)	-1	0	1	2	3	4	5	6	7
53	Допитливість (інтерес до всього)	-1	0	1	2	3	4	5	6	7
54	Поблажливість (готовність прощати)	-1	0	1	2	3	4	5	6	7
55	Успіх (досягнення цілей)	-1	0	1	2	3	4	5	6	7
56	Охайність (акуратність)	-1	0	1	2	3	4	5	6	7
57	Потурання собі, поблажливість до себе (доставлення собі задоволення)	-1	0	1	2	3	4	5	6	7
58	Релігійність (віра в Бога)	-1	0	1	2	3	4	5	6	7

Обробка та інтерпретація результатів

Значення змінних 1-10 обчислюються як середні значення.

1. Саморегуляція: осмисленість існування (10), мудрість (26), самостійність (31), цілеспрямованість (34), самостійна постановка цілей (41), відповідальність (52), успіх (55).
2. Стимулювання: свобода (5), творчість (16), різноманітне життя (25), широта поглядів (35), відвага (37), життєрадісність (50), допитливість (53).
3. Гедонізм: насолода життям (4), турбота про себе (7), охайність (56), задоволення (57).
4. Досягнення: насиченість життя (9), самоповага (14), здоров'я (42), компетентність (43), репутація (46), інтелект (48).
5. Влада: соціальна влада (3), багатство (12), соціальне визнання (23), влада (27), впливовість (39).
6. Безпека: рівність (1), соціальний порядок (8), національна безпека (13), мир на Землі (17), традиції (18), безпека сім'ї (22), соціальна справедливість (30).

Додаток Ж

Методика рівня вираженості та спрямованості рефлексії М. Гранта

М. Грантом розроблений дослідний опитувальник, що дозволяє оцінити рівень вираженості і спрямованість рефлексії суб'єкта. Опитувальник складається з двох шкал - саморефлексії і соціорефлексії. Кожна шкала включає в себе 10 прямих і зворотних тверджень, кожне з яких, у свою чергу, оцінюється за 6 бальною шкалою: 1 - абсолютно не згоден, 2 - не згоден, 3 - скоріше не згоден, 4 - скоріше згоден, 5 - згоден, 6 - абсолютно згоден. Таким чином, в результаті діагностики виходять два показники - саморефлексії і соціорефлексії, що варіюються від 10 до 60 балів. Аналізується співвідношення двох форм рефлексії. Найбільш «адаптованим» вважається середній рівень саморефлексії і високий або вище середнього рівень соціорефлексії.

Саморефлексія

1. Я схильний аналізувати свої почуття.
2. Я рідко замислююсь над причинами своєї поведінки.
3. Як правило, я просто поступаю по ситуації, не роздумуючи.
4. Мені важливо розуміти, як працює моя думка.
5. Я часто роздумую, чому поступаю так чи інакше.
6. Я зазвичай прислухаюся до своїх внутрішніх відчуттів.
7. Я завжди оцінюю свої почуття і вчинки.
8. Коли я працюю, я ретельно контролюю свої дії.
9. За характером я людина, схильна до самоаналізу.
10. Я люблю проводити час наодинці з собою.

Твердження: 2 і 3 є зворотними.

Соціорефлексія

1. Поведінка інших людей часто спантеличує мене.
2. Я легко прогножую слова і вчинки знайомих людей.
3. Дуже важливо розуміти мотиви поведінки інших людей.

4. Думка оточуючих дуже важливо для мене.
 5. Мені нецікаво, які почуття викликають у інших людей мої слова і вчинки.
 6. Мені неважко управляти ходом бесіди або переговорів.
 7. Я можу свідомо справити на іншу людину потрібне мені враження.
 8. Мені буває важко зрозуміти почуття інших, навіть близьких мені людей.
 9. Я люблю спостерігати за поведінкою оточуючих людей.
 10. Справжні мотиви поведінки людей практично неможливо розкрити.
- Твердження: 1, 5, 8, 10 є зворотними.

Додаток 3

Тест на креативність

Що є креативність?

Креативність (віт лат. creatio – творення) – творчий потенціал індивіда, готовий до продукування принципово нових ідей. Креативність містить в собі наступні здібності людини:

- відказ від стереотипних способів мислення;
- знаходження нових способів рішення проблем чи нових форм їх вираження;
- переведення актуальної інформації з підсвідомості у свідомість

Мета: виявити відношення учнів до почуття новизни, творчу активність, ініціативність, здатність до креативного мислення підлітків,

Інструкція: кожна відповідь опитувальника оцінюється за шкалою, яка містить чотири градації балів: 0, 1, 2, 3 і має чотири рівня сформованості: високий, достатній, середній, низький.

Опитувальник „Почуття новизни”:

Виберіть відповідь, яка б відповідала вашому вчинку у запропонованих ситуаціях (заповнюється символ відповіді у картках):

1. Серед запропонованих завдань вибрати:
 - а) оригінальне (3)
 - б) важке (2)
 - в) просте (1)
 - г) дуже просте (0)
2. Коли я підбираю вправи, то:
 - А) намагаюсь підібрати оригінальні, нові вправи (3)
 - б) прагну підібрати ті вправи, які я вмю гарно виконувати (2)
 - в) підбираю ті вправи, які мені вже відомі (1)
 - г) підбираю вправи як можна простіше (0)
3. Мені подобається виконувати рухи:
 - А) незвичайні, нові (3)
 - Б) точні (2)
 - В) гарні, красиві (1)
 - Г) прості (0)
4. Мені подобається, коли на уроках:

- А) було багато нового, пізнавального (3)
 Б) було весело і цікаво (2)
 В) усі працювали (1);
 Г) мене ніхто не турбував (0)
5. Які форми занять тобі подобаються найбільше?
 А) інноваційні (3)
 Б) сюжетні (2)
 В) ігрові (1)
 Г) прості (0)
6. Якби ти був вчителем фізкультури, то:
 А) прагнув би оригінально, творчо вести урок, підбирав би нові вправи, цікаві форми завдань (3)
 Б) намагався б проводити уроки за відомою методикою (2)
 В) намагався, щоб учні були задоволені (1)
 Г) стереотипно проводив би урок (0)
7. Якщо я відправився б у подорож, то вибрав би:
 А) невідомий маршрут (3)
 Б) маршрут, який я дуже гарно знаю – (2)
 В) маршрут, який рекомендували мені друзі (1)
 Г) зручний маршрут (0)
8. Для мене у спілкуванні дуже важливо:
 А) можливість пізнавати нове, („споріднення душ»)- 3
 Б) взаємодопомога (2)
 В) гарне відношення друзів (1)
 Г) розуміння один одного (0)
9. З чотирьох телевізійних каналів, що йдуть за різними каналами ти вибрав би:
 А) „Очевидне-неймовірне” (3)
 Б) „Форт буайяр” (2)
 В) „Найрозумніший” (1)
 Г) „Сьоме почуття” (0)
10. Якби ти був керівником гуртка, то вибрав би:
 А) красзнавство і туризм (3)
 Б) танцювальний (2)
 В) спортивні ігри (1)
 Г) комп'ютерні ігри (0)

Опитувальник виявлення рівня креативного мислення.

Для відповіді використовується наступна шкала:

3 - так, легко;

2 - взагалі так;

1 - скоріше ні, ніж так;

0 - ні, про це не може і бути мови.

1. Чи чутливий ти до власних проблем та проблем інших, любиш долати труднощі?
2. Чи здатний ти швидко знаходити вихід з будь-якої складної ситуації?

3. Чи вмієш ти у хмарах знаходити картинки?
4. Чи легко тобі уявити щось кольорове, коли ти заплюєш очі?
5. Чи є в тебе почуття гумору в нестандартних ситуаціях?
6. Чи любиш ти відрізнятись від інших, не бути як всі?
7. Якщо б тобі прийшлося створити свій гурт, чи зміг би ти написати свій оригінальний устав з правилами поведінки, стилем одягу, зовнішнього вигляду та іншими речами?
8. Чи здатен ти брати на себе відповідальність за нестандартну думку, яка буде сприяти вирішенню проблеми?
9. Чи зміг би ти придумати спортивну чи рухову гру зі своїми правилами, які б подобалися іншим?
10. Чи захоплює тебе все нове?

Картка відповідей на запитання анкети.

Прізвище _____ клас _____

Дата заповнення _____

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
21	22	23	24	25	26	27	28	29	30

Рівень креативності:	Сума балів
Високий-	60-46
Достатній	45-31
Середній	16-30
Низький	0-15

Додаток К

ВПРАВИ, ЯКІ ВИКОРИСТОВУВАЛИСЬ ПІД ЧАС ТРЕНІНГУ

Мозковий штурм „Для мене бути керівником – це ...”

Мета: активізація розумової діяльності, творчих здібностей.

Тривалість: 10 хвилин.

Хід вправи: учням пропонується продовжити фразу, ураховуючи власний досвід та особистісні вподобання: „Для мене бути керівником – це ...”. Відповіді кожного учасника записуються вчителем на ватмані, після чого аналізуються та обговорюються в групі.

Відеодebати „Як керувати друзями?”

Мета: навчити аналізувати власні дії, розмежовувати особистісні та ділові стосунки під час управлінської діяльності.

Тривалість: 15 хвилин.

Хід вправи: учням пропонується переглянути уривок з серії з телевізійного серіалу „Інтерни”, у якій інтерну Варварі Миколаївні доручено контролювати роботу подруги – старшої медсестри Любові, у наслідок чого між приятельками виникають суперечності. Після перегляду серії учням пропонується проаналізувати поведінку кожного з героїв та сформулювати рекомендації щодо співпраці з друзями та щодо розмежування особистісних і ділових відносин під час управлінської діяльності.

Відеодebати „Властивості лідера”

Мета: навчити застосовувати лідерські якості.

Тривалість: 15 хвилин.

Хід вправи: учням пропонується переглянути серію мультфільму (Смешарики „Кордебалет”), у якій Їжаку, який не володіє лідерськими задатками, доручено організувати колектив звірів для постановки кордебалету, водночас як заєць, виступаючи неформальним лідером від імені Їжака, проводить підготовчу роботу. Після перегляду учням пропонується поміркувати над діями формального та неформального лідерів, сформулювати основні ознаки лідерської поведінки.

Мозковий штурм „Лідер – це ...”

Мета: активізувати творче мислення учнів.

Тривалість: 5 хвилин.

Хід вправи: учням пропонується продовжити фразу, урахувуючи власний досвід та особистісні вподобання: „Лідер – це ...”. Відповіді кожного учасника порівнюються з попередніми відповідями мозкового штурму, знаходять відмінні та схожі риси, визначаються особливості діяльності лідера в учнівських групах та органах учнівського самоврядування.

Вправа „Зміна місць”

Мета: налаштування групи на подальшу сумісну роботу, зняття емоційного навантаження, створення позитивної атмосфери.

Тривалість: 5 хвилин.

Хід вправи: учасники розподіляються на дві групи й сідають у коло. Вчитель дає команду помінятися місцями учасникам 1 групи, при цьому він має встигнути сісти на вільне місце. Учасник, що залишився без місця, стає ведучим.

Вправа „Очікування”

Мета: виявлення очікувань і сподівань кожного учасника тренінгу.

Інструкція: ведучий оголошує тему заняття, нагадує учасникам, що для успіху в роботі потрібно визначитися, чого очікує від заняття кожний учасник. Вправою „Незакінчене речення” по чинає хтось один і по колу всі продовжують: „Від сьогоднішнього заняття я очікую...”. Учитель усі очікування фіксує на аркуші.

Рефлексія: „Навіщо ми це робили?” Фактично очікування є не що інше, як мета. Саме на них учитель буде спиратися, підбиваючи підсумки проведеного заняття.

Після комунікативних вправ переходимо до другої частини заняття.

Вправа „Коло і я”

Мета: надати можливість виявити лідерські здібності, навчити діяти відповідно до обставин; відпрацювати навички переконання та упередженості.

Тривалість: 20 хвилин.

Хід вправи. Обирається добровільно 1 учасник. Усі інші утворюють тісне коло, що буде перешкоджати потраплянню в нього обраного учасника. Йому дається 2 хвилини для того, щоб силою переконання (домовленістю, погрозами, обіцянками), спритністю (пронирнути, прослизнути, прорватися), хитрістю (компліменти), щирістю переконати учасників впустити його до кола. Наприкінці вправи – обговорення стратегії поведінки учасників. Як вони себе поводити під час вправи, а як – у житті? У чому виникали труднощі? Чи важко було вмовити учасників пустити до кола?